

Зорица Кубуровић

**ОГЛЕДИ
О ЉУБАВИ
И СЛОБОДИ**

Copyright © 2016, Зорица Кубуровић
Copyright © овог издања 2016, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

За Милоша

Са стрепњом мислим на дане који долазе. На равнодушност, која потире љубав, смисао сазнања. Откуд страх да ћу заборавити?

Београде.

Као да могу да заборавим.

* * *

Иванино лице, бледо и пуно ватре. Рецитује стихове Ивана Лалића. Читаве песме говори без грешке, дрхтећи. Брише сузе мирно, дланом, као да свако плаче од стихова. А ја сам мислио како ће пожелети да рађа децу, да опусти кожу по којој се сада играју сенке. И да ће ипак пронаћи мужа, кога ће ко зна по чему препознати међу љубавницима. Чекао сам да је искваре место и околности. Веровао сам да у животу на крају побеђују слаби.

* * *

Ниједан град није тако подсмешљив према илузијама. Сви бисмо отишли, кад би се имало куда отићи (мислим на Аду Циганлију, Карађорђеву, Славију, Вождовац, где је за мене био почетак и крај света). Ми провинцијалци тешко га освајамо, мада је у нама истинитији него у стварности. У нама нараста у мору, прераста жеље за славом и заносним љубавима – као љубавница која ти механички одобрава, као очајање које нагони на храброст. Мислио сам да нико нема право да тражи сигурну меру ствари, донету из родног места, у односу на тај покретни, променљиви зверињак.

* * *

Лепи дани, кад се Нађа опраштала. Измаштала је однекуд да мора да ради у име наше будућности. Још увек се осећала по ћошковима, у часописима са исеченим странама (лепила је по зидовима слике заљубљених на морској плажи, на јахању, загрљене под кишобраном). Насушне лажи. Креатуре истине. Поштапалице, да се издигне изнад јаловог живота. Још сам у џемперу мирисао њен скупи парфем, који не опија, али буди успомене.

Пио сам умерено тих дана. Шетао сам по кеју са Нађом. Држали смо се за руке причајући о првом и о свим нашим сусретима, расподелајући истину у измишљене конце. Безначајним догађајима лако је дати апокалиптично значење кад једном прођу. Нађа се смејала и брзо прелазила у забринутост. Морала је

да иде. Могућност да се виђамо једанпут недељно њој се чинила поражавајућом. Мени, напротив, иако сам био убеђен да је волим, изгледало је да ћу коначно моћи да радим. Љубав је несумњиво узвишена, али је и саможиво пипкање по интересима. Нађа је упијала и трошила моје време, драгоцени поклон.

Понекад још пожелим да се отетурам низ оне улице и да ме пеку успомене. Како је стала испод сијалице и, као да се огледа у светлости, прошла руком кроз меку косу, осмехујући се мало тужно. Али тада, када се све догађало, нисам ни видео ни осећао ништа осим Иваниних одсутности. Чак и данас, бавим се само фотографијом. Оно што чини живот мора да се доцрта. Мора да му се дода вишак срца, плач, нож, крв, да би било истина. У уметности, као и у животу.

* * *

Често смо вечери проводили на Иванином сплаву на Ади Међици, док су се светла ломила над водом. Шапућући, мада је било свеједно да ли нас ко чује.

Иванин глас у тами:

– Сви ми имамо сан на који може да се сведе сав живот. Сан у коме би вредело живети макар један месец, па да те заувек испуни. Мој је сасвим једноставан: да живим у малој белој кући на врху брда у Шумадији, без струје и путева, међу шљивама, да пишем и да читам до касно у ноћ, да ми понекад дођу пријатељи, да им кувам чај од трава и печем кромпир у жару.

Да ли би могла сама? Да ли би јој досадиле сопствене мисли? И да ли још постоји Шумадија у шљивицима?

Ивана се смејала и спуштала боса стопала у реку која је протицала испод нас, мутна и густа.

Ивана, мало касније, потпуно тиха у тишини:

– Ти си увек добродошао у мом сну, Милане.

* * *

Нађа непомично зури у телевизор. Још само он може да јој измами осмех.

– Била је грешка, мили, што смо покушавали да живимо заједно. Ја једва да сам људско биће.

Сузе. Поверавања. Пуштам је да говори, иако мрзим њене гримасе, дугачке беле прсте, мушкарце од којих је остала као испрана шкољка – чистоћа, та празнина, сурогат невиности, којој је наизглед толико слична.

– Ћути, љубави, све ће бити боље. Заборавићеш.

То није мој глас, нису моји покрети. Нађа још јаче јеца и хвата моју руку мало театрално, као последњи ослонац.

Из перспективе из које се пише историја, ти дани изгледају мање неистинити – уобичајена позлата времена. Ми смо носили своје море. Она – датуме, људе, слике догађаја, живот који нисам познавао и нисам желео да у њему учествујем. Ја – сумњу да ипак могу нешто, и да то вреди. То је подразумевало Џојса и Томаса Вулфа, грандиозне визије, Витмена, Црњанског, а затим, можда, Рајнера Кунцеа и Алвара де Кампуша. Глумили смо, међутим, Хамлете, глумили Јулије.

Без обзира на привлачност, време је одједном постало предугачко („Прочитај ово, Нађа, духовито је и има нечега од твоје тананости“), али је носило и

своје сумње. Да ли је суђено да Пигмалион презре своје дело? Или су уметници само нарциси над крхотинама?

Ивана огледалу додацује поглед у пролазу и избацује пуне пепељаре:

– Ти би од блата правио људе. То може само Бог, знаш.

А онда, гледајући ме шаљиво-тужно:

– Твоје блато је оживело. Сада ти преостаје Божја усамљеност.

* * *

Нити сам ја волео своје ђаке, нити су они марили за мене. Безлично смо се трпели. Тек понекад би синило између нас нешто што би могло да подсети на просветитељство. Уосталом... лако је сакрити узалудно постојање под фирмом човекољубља и пожртвованости. Нисам то хтео.

Нађа је доносила цвеће да вене по вазама. Затим је уморно изувала ципеле и подвлачила ноге под сукњу. Упрла би у мене поглед као да ставља две тешке влажне облоге и чекала да кажем, да се покренем, да урадим.

Бледим у сећању над хрпама задатака. И Нађа покушава да за мене пронађе љубавне речи које још нисам чуо. Време и догађаји у светлости са моста. Моја соба, где се узастопце плаче, љуби, једе из конзерви и кува танка кафа на безобличном решоу, у мирису коже, књига и дуванског дима – мирис и начин набеђених интелектуалаца. Онда Нађа – разодевена, чиста, нудећи наготу као топло воће. Бледим у сећању над тим захвалним телом. И увек се у мислима окрећем

посрамљен – и гурам даље у заборав успомене које ме опчињавају данас више него икад пре.

– Успомена је често обрнуто сразмерна љубави – говорила је Ивана, замишљена.

* * *

Човек није књижевник у оној мери у којој је присиљен да пише. Било је дана кад сам бежао, када сам пио и примао бесвесност као дар. Неко је писао мојом руком о мом животу, болно, истинитије и снажније него што је мој живот уистину био.

Било је затим дана кад сам све могао и када сам се шегачио. Смех, по нарави сличан режању. Тада се није стварало. Ипак, у природи уметности стоји занатски исцрпљујући рад. Неопходан, али не пресудан. (Нађа нежно сакупља исписане листове, прегледа бачене папире и упире у мене поглед у коме се сажела беспштедност обожавања.)

* * *

Окупљали смо се код Димитрија: Серјожа, девојке које је Серјожа доводио, студенти, критичари и писци – изгубљен свет, мислио сам, или на прагу да се изгуби. Причало се о новим књигама, дневној политици и штампи. Зими, кад би ми дојадила шкиљава светлост и прашина по угловима, бежао сам у Димитријев стан, заостао из других времена, где се пио чај с румом, или обрнуто, где је и дању и ноћу било случајних и сталних гостију. Понекад, касно ноћу, кад бих са жаљењем

остављао полице са старим књигама, излизани црвени тепих и постојану светлост кандила у углу, Димитрије би ме пратио до свог кућног прага, а онда до трамвајске станице и до реке. Ретко би ме погледао као да се зауставио пред незнањем:

– Неподношљива и силна је чежња која ме прогања: да се приближим Богу, да будем у Њему, да осећам Његову милост. Али само ретко осетим да сам Му близу. Проучавао сам животе Светих, прочитао сам брда књига. Ово није мој пут, а где је он, ја не знам. Пред телевизором можда? За катедром? За писаћим столом? Да ли ми је за то Господ дао ум и осећајност, руке и ноге, сву силу ћелија које производе енергију? Да пишем есеје и компилације? Да оцењујем ученичке радове? Да наплаћујем предавања о Хераклиту и о Понтију Пилату? Рећи ћеш – нико не може да проведе живот у екстази. Али немогуће је и овако, сам, у гладном срцу. Лутам, мучен. Ја сам човек коме је узалуд све дозвољено.

И тихо:

– Страх ме је да ћу проћердати једино што у мени вреди – малу искру божанског, боголику душу. Чежњу за истинским сазнањем. Наду у светост Љубави. Прогања ме права слика пакла, Милане: бити сам, у тами од које је Бог окренуо лице.

* * *

Становао сам у Карађорђевој, крај моста, на четвртном спрату. Имао сам предсобље и велику собу на мансарди, из које се видела Сава и Дунав мало удесно и

сивље. У јесен и ноћу држао сам отворене прозоре и осећао како влага прождире старе хартије, прашину, паучину по ћошковима и обнавља ме испод плесни година. (Нађа се буди и навлачи ћебад преко рамена, а онда, као да ни то није доста, као да се плаши неухватљивог додира воде, завлачи и главу под покриваче, остављајући на светлу уличних светиљки и месеца само сенку тешке косе.) Преко дана сам навлачио завесе и држао спуштене шалоне. Нигде сунце није упорније него на реци. Када је грмело, облаци су излазили из реке, вода је обнављала воду, у срцу града природа би помешала карте. Нађа је бледела, очију огромних од ужаса. Били смо тада под моћном заштитом. Град нас је хранио надом да можемо да променимо нешто у нашим животима, нешто темељно, што би свему дало смисао.

Узалудни часови. Говорио сам као помахнито о Молијеру, извлачио на светло дана отрцани сјај Балзаковог генија, четкао прашњавог Ростана, плакао над Толстојем. Прошло је време док сам уочио неправду: она је само била љубазна. Ја сам захтевао. Београд, моћан, подсмешљив, осећао би се у ваздуху већ и тада, да сам умео да прочитам његову скривену мисао.

* * *

Сећам се како ме је Ивана гледала прве вечери, и још и сада дрхтим од њених мисли. Седела је усправно као ученица, са рукама у крилу, и слушала ме као да слуша проповед. Утолико је болнији био подсмех:

– Наравно да вам критика није важна кад немате успеха.

Био сам уморан. Те девојке са уличарским нагонима, сувише подигнуте сукње и унезверени погледи! Димитрије је прекинуо читање и пажљиво ју је гледао, узалуд покушавајући да открије траг осмеха. Није се шалила. Ивана је изгледала као расрђени анђео.

У то време смо сви ми који смо се окупљали код Димитрија још имали обзире једни према другима, ако не због добре воље, а оно због страха: било је јадно оно што смо радили, тихо копирајући велике. Свака критика наводила нас је на тешка самоиспитивања. Жене које смо доводили биле су нам или љубавнице, чија мишљења никад нису долазила у обзир, или добронамерне познанице, које смо такође презирали. Предност ситних душа је што никога не уважавају. Прежвакавали смо уобичајене теме уобичајеним начином, тапшали једни друге по раменима и безначајним кованицама, и задовољно носили сазнање о властитој величини као дедин орден за храброст. Девојка коју је Димитрије нашао на некој књижевној вечери и представио као своју бившу ученицу, гледала је у нама гомилу медиокритета сасвим недвосмислено, презирала је, такође недвосмислено, ту бахато-теолошку учионицу и наш начин отрцаних, књижевно настројених донжуана. Читаве вечери сам бежао у скровиште Нађиних очију, тражећи траг обожавања које ми припада. Иванин тамни смех висео је опипљив у светлости собе, гурајући очи и кичме ка поду.

* * *

Јоцика, у жирадо шеширу, са светлим камашнама изједеним од мољаца, са лакираним лаким штапом

у руци, у позним осамдесетим, угланцан, насмејан, сушто оличење Града:

– Требало би да си ми до гроба захвалан што сам се појавио у твом животу. Кад си ти видео светског човека из бољег друштва за својим столом? Како би знао шта да му кажеш, да није мене? Да не рачунам што имаш прилику за добро дело, што је данас реткост. Мој бато, рачунај у срећан онај час кад сам се појавио на твојим вратима.

И стварно, Јоџика се у мом стану појавио непознат, неочекиван, тражећи да му одсад издвајам строго одређену малу суму у стабилној валути, али редовно и сваког месеца – и свакако не мање од двадесет марака. Зато што је стар, из добре куће и што не уме да зарађује. О висини милостиње расправљао је само теоријски.

– Не могу да примим мање. Ако би двадесет марака месечно угрозило твој буџет, онда би и ти морао да просиш. А више не бих примио ни да ме молиш, то је ствар карактера – нећу да се богатим на туђ рачун. Карактера, него, батице! Нису ме узалуд васпитавале енглеске дадиље.

* * *

Неочекиване мисли о сврсисходности догађања: били бисмо ствараоци у најбуквалнијем смислу значења Бога и глине да нам је у моћи да макар једном учинимо дело које не изазива последице, које нас не обавезује. Било би то супротно начелу постојања, али једнако моћно. Иако, наравно, сврха ствари није у догађању.

* * *

Иванин глас у тами:

– Сав свет гори. Мост, дрво, твоја рука, моје очи, све се без престанка мења, постаје нешто друго, јасније, једноставније од онога што је било. Осећам радост што ће ми, можда, једном бити сто година, што ћу бити безуба и стара и што ћу преминути кад дође време. Хоће ли моја душа бар неко време лебдети над местима која сада толико волим? Над мушкатлама у цвету? И хоће ли се стопити са сјајем ка коме се, верујем, сви крећемо?

* * *

Старци избледели од година, дечји смех око Саборне цркве, студенти уметности у пролећном акварелу Косанчићевог венца, голубови и врапци на фонтанама у Кнез Михаиловој – то је тек однеговани пејзаж Београда. Нађа је волела да гледа воду са моста.

– Верујеш ли да ћеш ме волети идуће године?

Она никад не би казала „да ћу те волети...“ или „да те волим...“. То ју је вода вукла, мислим, страшном тежом протицања.

Нађа је приказивала нашу везу као чисту романтичну љубав без предрасуда. Али касно ноћу, кад бисмо се вратили у наше скровиште, и она је подносила свој део бола. Знао сам да размишља о Иваниним речима, новим и несхватљивим за њу. Гледајући спиралну светлост грејалице, копнели смо од другог сјаја. Ивана нам је очима, речима, ноктима кидала жива срца.

У самоћи која је одједном почела да зјапи међу нама, у далекој вези са свима око мене, са мном, почела је да расте визија суштине наших односа – прво инстинктивно, затим са све снажнијим осећањем неминовности. С осећањем љубави, да, са осећањем да ћемо, с временом, да изградимо једни у другима уточиште, ван простора и времена, које ће нас чекати на крају сваког сазнања. Тако је, реч по реч, нарастала драма, у којој сам налазио та блиска и далека бића, као у огледалу, у контрасветлу. Звала се:

НЕЖНИ И ДИВЉИ

огледи о љубави и слободи

Лица:

ИВАНА ПОПОВИЋ, завршила студије књижевности. *Лейушкаста девојка, здрава и права, облачи се обично. Понашање можда преиштерано „из душе“.*

ДИМИТРИЈЕ ПАВЛОВИЋ, професор историје и филозофије. *Тих. Наизглед – обичан мушкарац. Облачи се обично. Необично ирисвојан. Понекад иијан.*

КУРТ ЕПШТАЈН, Аустријанац, ијаниста, професор музике, полиглота. *Упечатљив, беспрекорно одевен, беспрекорног понашања. У души сув.*

ГЕРТРУДА ЕПШТАЈН, рођена Вебер, Аустријанка, жена Курта Еиштајна, дама без занимања, богаица по рођењу. *Савршено ошмена.*

ДОЛИ, офарбана џлавуша, келнерица у кафани Каза-
бланка, без ѓодина и без џородице, мршава. Преше-
рано осећајна. Увек без џара и без љубави.

ЕТЈЕН МАРКОВИЋ, власник кафане Казабланка у
Марсељу, обожавалац Хемфрија Боѓарџа, Микија
Рунија и ѓрада Краѓујева, одакле му је деда кренуо
у Први светски рат, задобио ране, уџознао мадам
Приво, која је љушала светом у џошрази за вели-
ком аванџуром (чиџај: држала кафану у Солуну), и
оџишао да ослободи Србију из које се није враџио.
Еџизодна личност.

* * *

ПРВИ ЧИН

1. слика О МУШКОСТИ

ВРЕМЕ: марџ–аџрил 1992.

Преџиска Беоѓрад–Марсељ.

ПРИСУТНИ: ИВАНА, ДИМИТРИЈЕ. Чује се верѓл,
џиха музика, нека сџара шансона.

ИВАНА: Тако ми је незгодно да почнем; знам, тре-
бало би да се извињавам што ѓњавим узвишени дух,
итд., али брига ме, драги мој професоре, одавно нисмо
седели очи у очи, да Вас питам и да ми одговарате
и да будете одговорни за пропусте у филозофским
системима, да не помињем мој гнев због социјалних
неправди. Пишем Вам зато што пада снег. Удварају